

УДК 811.161.2'367

Мединська Н. М.

ВАЛЕНТІСНІ ВЛАСТИВОСТІ ОЗНАКОВИХ СЛІВ

У статті проаналізовано валентнісні властивості ознакових слів, кількісний і якісний склад лексико-семантичних груп предикатних синтаксем, закономірності їхньої реалізації у структурі речення.

Ключові слова: *ознакові слова, валентність, предикат, дієслово, лексико-семантичні групи.*

В статье проанализированы валентные особенности признаков слов, количественный и качественный состав лексико-семантических групп предикатных синтаксем, закономерности их реализации в структуре предложения.

Ключевые слова: *признаковые слова, валентность, предикат, глагол, лексико-семантические группы.*

The article analyzes the valency properties of attribute words, quantity and quality composition of lexical-semantic groups of predicate syntax patterns for their implementation in the structure of sentence.

Keywords: *attribute words, valency, predicate, verb, lexical-semantic groups.*

У наукових дослідженнях із сучасної лінгвістики важливе місце посідає теорія валентності мовних одиниць. За період свого існування вона оформилася в один із найважливіших напрямів сучасного синтаксису, зокрема у дослідженні плану змісту і плану вираження в процесах мовлення, сполучуваності слів і у формуванні структури речення-висловлення.

Різномасштабному вивченню валентності та визначенню її складників: семантичного (у різних концепціях – логічної, семантичної, логіко-семантичної, лексико-семантичної, змістової) та синтаксичного (морфолого-синтаксичної, формальної, реляційної, конфігураційної) присвячено праці С. Д. Кацнельсона, Ю. Д. Апресяна, В. Г. Гака, Б. А. Абрамова, Г. Хельбига, М. Д. Степанової, І. Р. Вихованця, А. П. Загнітка, К. Г. Горденської, М. Я. Плющ, М. В. Мірченка, Т. Є. Масицької та ін.

У статті поставлено за мету з'ясувати валентнісні властивості ознакових слів та їхню реалізацію в структурі речення.

В енциклопедії «Українська мова» валентність визначено як здатність слова відкривати певну кількість і якість залежних від нього словоформ, зумовлену його семантичними і граматичними властивостями [19, с. 59].

Поняття валентності лінгвістика запозичила з хімії, у якій воно слугує для опису здатності хімічних елементів утворювати поєднання тої чи тої структури. З його виникненням у 30-ті роки ХХ ст. поняття валентності вживали в лінгвістиці тільки щодо дієслівного компонента в позиції предиката, що визначає певну структуру фрази, в якій іменні елементи прогноуються дієсловом і перебувають у граматичній залежності від нього, утворюючи структурну єдність з цим ядром (Л. Теньєр, Ж. Фурке, Й. Ербен, І. Вайсгербер, Г. Хельбиг та ін.). На думку Л. Теньєра, валентність реалізується в кількості актантів (усього того, що пов'язано з актом здійснення дії), як і дієслово може притягувати й утримувати біля себе. Це сила «при тяжіння», закладена в семантиці дієслова. Тому на позначення такої дієслівної властивості було обрано термін «валентність» (лат. *valentia* – сила): «Кількість актантів, якими [дієслово] має здатність керувати, і є сутністю того, що ми будемо називати валентністю дієслова» [17, с. 250]. Отже, основоположне визначення валентності було пов'язано з вербоцентричним напрямом у синтаксисі і виникло на його основі. Валентність розглядали як синтаксичну властивість дієслова – ядерного компонента речення-висловлення. Пізніше лінгвісти заговорили про валентність іменників, прикметників, числівників, і почали застосовувати цей термін і щодо до інших частин мови.

Водночас в українському мовознавстві визнають, що хоч валентність властива всім словами, але закономірності сполучуваності слів треба розглянути насамперед в аспекті характеристики предикативної лексики або ознакових слів. Основним носієм валентності є дієслово, а решта ознакових слів набуває валентнісних властивостей у зв'язку з дієсловом. Адже предикат – організаційний та найголовніший компонент семантичного речення, який своїм значенням пов'язує денотативну ситуацію, логіко-мисленнєву діяльність мовця, його комунікативну настанову та граматику мови, створюючи навколо себе валентне поле [4, с. 87].

Валентність є невід'ємною ознакою поняття «предикат», її враховують, класифікуючи предикати та визначаючи їхні найістотніші характеристики.

На думку С. Д. Кацнельсона, валентнісні властивості предиката, що реалізуються в реченні, у самому предикаті є у вигляді «місць», що підлягають заповненню «прогалін». Кожен предикат ніби відкриває

«вакансії» для інших членів пропозиції [11, с. 177]. Тобто вчений розширює поняття валентності, зауваживши, що валентність – це властивість значення, «закладена у лексичному значенні слова синтаксична потенція», «це щось більше, ніж здатність вступати в синтаксичні відношення з іншими словами», її слід розуміти «як передбачувану значенням слова вказівку на необхідність доповнення його словами певних типів у реченні» [10, с. 20–21].

Кількість ситуацій дійсності, які потрібно позначити й описати мовними засобами, можна вважати безкінечною. Лінгвісти здійснювали не раз спроби провести класифікацію ситуацій, позначуваних реченнями, основою яких є або семантичний тип предиката (типологія Н. І. Алісової, Т. В. Булигіної, Л. М. Васильєва, Є. В. Кузнецової), або семантичний тип суб'єкта (типологія Н. Ю. Шведової, О. О. Михайлової).

За сучасним трактуванням дослідників синтаксису, кожне речення відображає деяку типізовану подію, або типову ситуацію, і одну типізовану подію, або одну типову ситуацію, які можна описати кількома реченнями. Загальними для всіх цих речень є учасники певної ситуації, які на «глибинному» рівні виконують ту саму роль, хоча на поверхневому рівні є різними членами речення і виступають у різних граматичних формах. Саме особи допомагають «упізнати» саму ситуацію, як типову, яку можна розглядати як одиницю мовного рівня, що відображає позамовну ситуацію. Причому кожна типова ситуація формується якісно і кількісно певним складом компонентів.

Концептуально важливим у теорії валентності постало питання про семантичні та синтаксичні критерії її визначення. На думку Ю. Д. Апресяна, семантичні валентності зумовлені безпосередньо лексичним значенням слова, характеризують його як конкретну, відмінну від інших лексичну одиницю. Змістові елементи, які їм приписують, або ролі (суб'єкт, об'єкт, інструменталь, засіб, місце та ін.) є частинами цього лексичного значення [2, с. 120]. Зокрема дослідник наголошує на необхідності відрізняти семантичні компоненти (актанти) від інших типів залежностей, зазначивши, що валентностей у більшості слів небагато, а їхнє морфологічне вираження часто ідіоматичне й залежить від того слова, до якого відповідна валентність належить. Семантичні компоненти (семантичні валентності) відображені в лексичному значенні, у структурі значення ознакового слова, кожному із яких відповідає «змінна величина у тлумаченні його значення» [2, с. 42].

Поняття семантичної валентності поєднує в собі два аспекти: логіко-семантичний, що виявляє позамовні відношення дії та її учасників, та лексико-семантичний, який визначає поєднуваність між відповідними лексико-семантичними класами слів. Семантична валентність, на думку Ю. Д. Апресяна, постає як властивість предикатного слова певних семантичних класів, що позначають учасників відповідної позамовної ситуації. З одного боку, семантичні валентності зумовлені лексичним значенням слова, з іншого – устанавлюються шляхом аналізу позамовної ситуації, позначуваної предикатним словом. Семантичні валентності – це синтаксичні властивості дієслова: можливість приєднання до нього в реченні певної кількості актантив [2, с. 120].

Українські граматисти характеризують семантичну природу певного типу дієслівного предиката, що зумовлює кількісний та якісний склад речення, тобто набір субстанційних синтаксем та їхні семантико-синтаксичні функції [4, с. 269].

Синтаксична валентність предиката полягає в його здатності виступати в певному синтаксичному оточенні, заповнюючи відкриті ним позиції з погляду як облігаторних синтаксичних компонентів (аргументів). Аргументна структура предиката на семантичному рівні виявляє різну співвіднесеність із його актантною структурою на синтаксичному рівні. Синтаксична валентність розглядають як потенцію слова (словоформи) в плані сполучуваності з іншими словоформами, інакше – як здатність мати при собі деяку кількість відповідних словоформ, які пояснюють, розкривають, уточнюють відповідну семантику.

Дослідники типи валентності як здатності мовної одиниці сполучуватися з іншими одиницями розглядають: 1) активну й пасивну залежно від статусу слова (головного чи залежного); 2) обов'язкову й факультативну; 3) за кількістю приєднувальних аргументів виділяють одно- й більше валентнісні слова; 4) за напрямом – ліву та праву валентності; 5) за типом семантичного компонента при предикаті – суб'єктну, об'єктну, обставинну.

Г. Хельбиг, який увів терміни факультативної та облігаторної валентності, розмежував три групи компонентів речення, залежних від дієслова: облігаторні актанти, факультативні актанти та вільні поширювачі. Валентно залежними є факультативні та облігаторні актанти. Проте не всі облігаторні позиції, необхідні для формальної та змістової цілісності предикативної конструкції, залежать від валентностей дієслівної лексики, як, наприклад, у реченнях *Він намилив мені обличчя*, *У нього померла мати*, відношення присвійності між додатком і підметом або між непрямим і прямим додатком встановлюються незалежно від значення дієслова [1, с. 93].

Суперечливі міркування вчених спостерігаємо і щодо визначення активної і пасивної валентності. Оскільки валентність дієслова-предиката може бути лише активною, як ядерного компонента, а не залежного компонента речення. «Пасивна валентність» характеризує синтагматичні особливості залежного компонента, а отже, є властивістю слова за ознакою сполучуваності. На означення цього явища

Ю. Д. Апресян, уживаючи термін «сполучуваність слова», зазначає, що «семантичний зміст валентності і сполучуваність слова за певною валентністю – це різні речі» [2, с. 142]. Н. П. Гальона слушно зауважує, що валентну структуру слова становить сукупність потенційних сполучувальних властивостей, які воно реалізує в реченні, виступаючи в ролі предиката. Слова, яким властива активна валентність, і є «носіями валентності». Це передусім дієслова, а також іменники, прикметники, прислівники, числівники, які можуть виступати в предикативній функції. Прислівники, безособові дієслова та форми на **-но**, **-то** у ролі предиката реалізують тільки правобічні активні синтаксичні валентності, а решта дієслів й іменні частини мови – ще й лівобічну [6].

Відповідно дослідники виділяють два типи валентності – ліву та праву. Дієвідмінюваному дієслову в особовій формі властива обов'язкова ліва валентність – здатність сполучатися зі словоформою називного суб'єкта. Перехідним дієсловом властива права валентність. У неперехідних дієсловах правої валентності немає (*Діти вже спали*).

З часу першого визначення і на сьогодні «більшість лінгвістів валентність дієслова визначає як властивість зумовлювати наявність (чи відсутність), кількість і якість залежних від дієслова словоформ» [12, с. 32]. Дієслово як ознакове слово виходить на передній план та розглядається як структурний центр речення, який заповнює при собі інші «порожні місця», необхідні позначуваній ситуації. Набір та кількість таких «порожніх місць» залежить від типу ситуації, позначеної дієсловом, від семантичного типу предиката та його лексичного значення. Іншим повнозначним частинам мови валентність властива лише у зв'язку з дієсловом, і оскільки, займаючи позицію предиката, вони мають свої особливості вияву цієї категорії (І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, Т. Є. Масицька та ін.). За словами М. В. Мірченка термін валентність уживаний на позначення «семантико-синтаксичної категорії не лише дієслова, а й будь-якого предикатного (ознакового) слова, що виявляється в реченнєвій властивості своєю семантикою зумовлювати певну кількість субстанціальних (зі значенням предметності) синтаксем і формувати семантико-синтаксичну структуру простого елементарного речення» [14, с. 91].

Залежно від виконуваної функції Л. Теньєр виділяв трьох учасників комунікативного акту і зображуваної реченням ситуації. Кожен з учасників у такій ієрархії має власний номер і свою специфіку: «...перший актант», «другий і третій актант».

Із семантичного погляду першим учасником є той, хто здійснює дію, – суб'єкт (традиційно тлумачений як підмет), «другий учасник» – об'єкт, що відчуває на собі дію (традиційно кваліфікують як додаток).

Співвідношення між учасниками певної дії може змінюватися у структурному плані: під час трансформації активу в пасив «перший учасник» активної конструкції стає «другим учасником» пасивної конструкції. Семантика «третього учасника» визначена у загальному плані як той (те), кому (чому) адресовано певний процес. Кількість таких учасників у вербальній фразі завжди обмежена, піддається точному обліку. Ці властивості реченнєвої організації Л. Теньєр уважав підґрунтям для трактування теорії валентності. У подальшому окремі лінгвісти максимальну кількість дієслівних аргументів доводили до шести, і або тоді ієрархічна структура семантико-синтаксичної валентності постає в іншому вигляді.

Такий підхід, на думку А. П. Загнітка, ґрунтується на власне синтаксичному тлумаченні валентності [9]. Визначення парадигматики незайнятих позицій дієслова дає підставу для встановлення моделі речення. Поняття валентності, за Л. Теньєром, трактовано досить широко: до аналізу валентнісних ознак дієслів залучаються різні фактори, наприклад, контекстуальне оточення слова, його зв'язки і відношення на семантичному і синтаксичному рівнях, контекстуальна сполучуваність слів як семантичних і синтаксичних партнерів. Неврахування одного з них призводить до різнобою в класифікації валентності. Однак валентнісно характеризуються не всі повнозначні слова, а тільки ті з них, які «самі по собі дають відчуття неповноти висловлення і вимагають заповнення у висловленні» [10, с. 20]. Такими характеристиками наділені насамперед дієслова.

Аналіз української предикатної лексики, класифікованої за валентністю та її реченнєвирним потенціалом, здійснено в роботах О. М. Галаган (тривалентні дієслова та прикметники), О. В. Куц (чотиривалентні дієслова), І. А. Пасічник (одно-, дво-, тривалентні прикметники), В. А. Тимкової (одно-, дво-валентні прикметники).

Окремі лексико-семантичні групи дієслівних предикатів та їхні сполучувальні можливості проаналізовано в дисертаціях Н. Г. Ніколаєвої (мовлення), В. В. Гумовської (мислення), Н. О. Бондар (зміна якості), І. І. Овчиннікової (створення об'єкта), Л. О. Харченко (емоційного стану), С. В. Котляренко (вираження міжособистісних відношень). Досліджено структуру речень з предикатами посесивності, предикатами партитивних відношень, з предикатами відношення.

О. М. Галаган виділила шістнадцять лексичних дієслівних груп, що реалізують у реченні тривалентні предикати дії, та дев'ять прикметникових. До предикатів стану, на її думку, належать групи дієслів з семантикою емоційно-оцінного стану (почуття): *любити, кохати, ненавидіти, боготворити* та ін.; до предикатів процесу – дієслова, що вказують на динамічну ситуацію емоційно-психічної сфери діяльності людини, яка не передбачає активного виконавця: *сердитися, гніватися, подобатися*, та з семантикою визнання: *вважати, признавати* [5].

На основі дослідження чотиривалентних предикатів О. В. Куц зробила висновок, що такими в сучасній українській мові можуть бути лише предикати дії. Учена поділяє їх на дві семантичні групи: 1) руху (породжувачем і виконавцем є особа); 2) переміщення (під впливом особи дія спрямована на предмет) [13].

Інші чинники не завжди враховують. Так, В. А. Тимкова й І. А. Пасічник у своїх дослідженнях щодо предикатів якості не враховують пропозиційну логічну семантику предикатів-прикметників, яка увиразнила б їхню валентну характеристику. На думку В. А. Тимкової, лексико-семантична група прикметників загальної оцінки (позитивне або негативне ставлення до кого-небудь) типу *ненависний, милий, любий, смішний*, виступають як двовалентні з синтаксемами «суб'єкт ознаки» і «об'єкт обмеження» – *Петро любий Наталці* [18, с. 16]. На думку І. А. Пасічник, ці прикметники є тривалентними, через те, що певні контекстні умови передбачають одну облігаторну (суб'єктну) позицію і дві факультативні (об'єктні із семантикою уточнення й обмеження): *Вона (війна) страшна і потворна (для людей) своїм кривавим олов'яним градом* [16, с. 13]. У цих конструкціях ідеться не про семантичний предикат власне-якості, а про предикат-відношення в ситуації з оцінкою якості суб'єкта щодо певного об'єкта (частіше істоти, що, власне, й оцінює цю якість). Якщо якість = відношення в лексичній репрезентації має загальне значення, то за комунікативної установи реалізується компонент, що уточнює цю ознаку, пор.: *Одяг йому малий – Одяг йому невідповідний за розміром; Природа мила йому своїми барвами*. Третя валентність тут, імовірно, факультативна, залежна від лексичної семантики конкретного прикметника та від комунікативної настанови.

До речі, Н. Г. Ніколаєва, досліджуючи предикати мовлення, указує на зближення їх у разі їхньої тривалентної реалізації з предикатами динамічних посесивних відношень у суспільно-матеріальній сфері [15, с. 6]. В. В. Гумовська на основі аналізу дієслів мислення виявила подібність семантичної структури речень предикатів мислення з предикатами матеріальної сфери – «створення об'єкта». Дослідниця розрізняє мислення-дію: суб'єкт + предикат (інформаційно творить) + матеріальний / інформаційний об'єкт (напр.: *Я переписував, перекладав, тлумачив книги*) та мислення-процес: суб'єкт + предикат (продукує думку) + зміст думки (напр.: *Нацадки будуть судити про людину нашої епохи*) [8, с. 13]

Ми виокремили своєрідні підгрупи й у лексико-семантичній групі тривалентних дієслів багатократно-дистрибутивної дії:

зліпсування об'єкта за допомогою чогось: *позамазувати, поздряпувати, позапаскуджувати, поза-смічувати, позабруднювати, поздирати, позабризкувати*. Наприклад: *Сховайте (книжки) десь добро, на самісіньке дно в скрині, щоб не позамазували їх руками* всякі нечепурні читальники та читальниці (Нечуй-Левицький, IV, 1956, 339). СУМ, т. VII, с. 791; *Панки втирали полами роз'юшені види та носи, позамазували кров'ю жупани; декотрим шляхтичам довелось попадати й покачатись по піску* (Нечуй-Левицький);

цілеспрямовану результативну дію суб'єкта в багатьох місцях: *понасипати, понакидати, понагрібати, порозсівати*. Наприклад: *Коли ж бо тут коло колії та не знати якого лиха понасипали каміння* (Март.) Це дієслово у синтагматичних зв'язках може реалізовуватися як п'ятивалентне, вказуючи на мету дії, спрямування на об'єкт дії суб'єкта, за допомогою якого відбувається процес дії, та конкретне місце події. *Здавалось, ніби хтось зумисне понасипав здорові сходи од палацу до самого берега недбайливою рукою, обкутав їх зеленим оксамитом з старих дібров* (Нечуй-Левицький);

цілеспрямовану тривалу дію суб'єкта з відтінком міри: *позманювати, попереманювати, попере-йменовувати, понаполювати, понабріхувати, пообдурювати, пообпоювати, пообмовляти, пообріхувати, порозповідати, пороздзвонювати, порозляпувати*. Наприклад: *Куди ти?.. – каже Христя. – Та я тільки худобу понапуваю (водою), – обмовив він* (Мирний, I, 1949, 307). *Отакі самі, як Гризотенко, понапоювали зеленим зіллям своїх сусідок і подружок... Очамріли всі ... та жбурляють одне одним* (Речмедін); (Мокрієвська) – *Це, певно, та сухоребра понабрехувала вам на мене* (Нечуй-Левицький);

процес розумової діяльності з відповідною метою: *попридумувати, понавчати, понаучувати, попригадувати, поперепаучувати*. Наприклад: *Якось Кузьма Власович, жартуючи чи не жартуючи, сказав, що навіть попридумував уже імена для Володиних дітей* (Тихий);

дія, спрямована на об'єднання об'єктів чи суб'єктів до купи за допомогою чогось: *позаплітати, пообв'язувати, поскріплювати, позв'язувати*. Наприклад: *Якийсь чоловік ...щосили квапиться позв'язувати всіх коней за шиї* (Фр., VIII, 1952, 273). СУМ, т. VI, с. 808.

Семи дистрибутивності, які відображають сукупність ознак позначуваної дієсловом дії (процесу, стану) є мінімальними одиницями смислу номінативного словесного знака, ускладнюються у синтагматичних побудовах відповідно до орієнтації на виконання дієсловом предикативної функції. Валентнісні відношення загалом презентують характер семантичних відношень між елементарними семантичними віртуальними одиницями, трансформованими в реченнєву структуру (предикатами й аргументами).

Отже, дослідження валентнісних особливостей ознакових слів дає змогу констатувати, що основним носієм валентності є дієслово. Неодмірний характер валентності дієслова-предиката зумовлений з одного боку лексичним значенням, а з іншого пов'язаний із синтаксичними функціями, зокрема з первинною функцією дієслова як конструктивного члена структури речення. Решта ознакових слів набуває валент-

нісних властивостей у зв'язку з дієсловом, займаючи позицію предиката. Виділення відповідних лексико-семантичних груп ознакових слів (як репрезентантів семантичних предикатів) передбачає з'ясування обов'язкової валентності що є одним із критеріїв визначення типів пропозиційних структур з тим чи тим семантичним предикатом.

Література:

1. Алисова Т. Б. Опыт семантико-грамматической классификации простых предложений / Т. Б. Алисова // Вопросы языкознания. – 1970. – № 2. – С. 91–98.
2. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Том I: Лексическая семантика (синонимические средства языка) / Ю. Д. Апресян. – РАН, 1995. – 408 с.
3. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М.: Наука, 1974. – 368 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматики української мови / І. Вихованець, К. Городенська ; за ред. чл.-кор. НАН України Івана Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 398 с.
5. Галаган О. М. Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Галаган Олена Миколаївна. – Кіровоград, 2004.
6. Гальона Н. П. Лексико-семантичні властивості слова та його валентність / Н. П. Гальона // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : збірник наукових праць / [відп. редактор М. Я. Плющ]. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 3. – 261 с.
7. Грипас О. Ю. Вербалізація пропозиційних тривалентних предикатів в українській мові : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Грипас Оксана Юріївна ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2006. – 204 с.
8. Гумовская В. В. Семантико-синтаксическая структура предложений с глаголами мысли в современном украинском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык» / В. В. Гумовская. – К., 1989. – 22 с.
9. Загнітко А. П. Система і структура граматичних категорій дієслова / А. П. Загнітко. – К.: НМК ВО, 1990. – 50 с.
10. Кацнельсон С. Д. О грамматической категории / С. Д. Кацнельсон // Вестник Ленинградского университета. – Л., 1948. – № 2. – С. 114–134.
11. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Ленинград : Наука, 1972. – 213 с.
12. Кубик М. Модели двусоставных глагольных предложений русского языка в сопоставлении с чешским / М. Кубик. – Praha, 1977. – 241 с.
13. Куц О. В. Семантико-синтаксична структура речень з чотиривалентними предикатами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Куц. – К., 2003. – 20 с.
14. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – 2-е вид., переробл. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. – 394 с.
15. Ніколаєва Н. Г. Семантико-синтаксична організація речень з дієслівними предикатами мовлення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ніколаєва Наталія Геннадіївна. – К., 2003. – 236 с.
16. Пасічник І. А. Категорія валентності предикатних прикметників : [монографія] / І. А. Пасічник. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 184 с.
17. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер. – М.: Прогресс. – 1988. – 656 с.
18. Тимкова В. А. Семантико-синтаксична структура речень із предикатами якості в українській мові : [монографія] / В. А. Тимкова. – К.: Кондор, 2005. – 134 с.
19. Українська мова : енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.